

Рецензія на книгу *Ваше життя — це історія:* *Г. К. Честертон і парадокс свободи*

Your Life Is a Story: G.K. Chesterton and the Paradox of Freedom. By Brady Stiller. Word on Fire, 2024, 224 p.; ISBN-13: 978-1685780913 (paperback), 16.21 USD.

Артем ПЕРКОВ
Східноєвропейський інститут теології, Львів, Україна

ORCID: 0009-0009-4744-9335

Книга *Your Life Is a Story: G.K. Chesterton and the Paradox of Freedom* (укр. «Ваше життя — це історія: Г. К. Честертон і парадокс свободи») складається з двох частин та одинадцяти розділів, через які червоною ниткою проходить так званий Честертонівський парадокс, що балансує між об'єктивністю та суб'єктивністю сенсу життя, та його протиставлення основним світоглядним засадам XIX–XX століть. Автор книги Бреді Стілер будує канву оповіді, спираючись на біографію та твори цього значного філософа і письменника, зокрема рясно цитує його «Ортодоксію», «Вічну людину», «Людину, що була Четвергом» та інші праці, можливо, менш відомі нашому читачеві. Це своєрідна заочна дискусія між світоглядом Честертоніа — його баченням християнства як наративу, що вміщає ось цей парадокс суб'єктивного (власного досвіду, рішень і шляху) та об'єктивного космічного (назвімо це Божою історією для усього людства) — з одного боку, та основними світоглядними засадами кінця XIX та XX століття (детермінізмом, екзистенціалізмом, скептицизмом, нігілізмом) — з іншого.

З одного боку, автор показує ось цю універсальність, космічність історії, її логіку та послідовність. З іншого — екзистенційне переживання кожної людини, де кожен має власну історію, і наперед ніщо не передвизначено. Честертон, за словами автора, є представником романтичного наративізму, а ключовими складовими цього сюжету завжди є тріада: битва — перемога — кохання. І вона дуже важлива для нашого подальшого обговорення.

На самому початку книги автор розвиває цілісне уявлення про світогляд Честертоніа, називаючи його Честертонівським парадоксом. Тут успішно поєднуються, на перший погляд, непримиримі речі: маленькі історії окремих людей

та великий наратив, автором якого є Бог. Враження від цієї частини – системність і глибина аналізу, відчувається, що автор дуже добре розуміє матеріал.

Бреді Стілер детально показує, як Честертон поєднує суб'єктність людини з одного боку та її роль у великому задумі. З одного боку – космічний порядок, з іншого – глибока повага до індивідуальної історії. У цій частині відчувається повне занурення автора книги у світ Честертона, його логіку та послідовність.

Друга частина видається дещо слабшою. Автор намагається критикувати основні західні світоглядні засади, використовуючи метод парадоксу, проте тут проявляються певні обмеження. В цілому, її можна охарактеризувати як огляд найбільш впливових філософських та культурних явищ, що панували у XX столітті. Таких оглядів можна пригадати декілька, починаючи з книги Джеймса Сайра *The Universe Next Door: a Basic Wordview Catalogue*, що була написана ще в 70-х роках минулого століття. Проте, автор цієї книги збагачує стару розмову про хиби атеїстичних та гуманістичних світоглядів тим, що пропонує нам взяти за ключ до неї – саме наративне світобачення Честертоні. Це дуже цікава ідея, проте якщо розуміння Честертонівського матеріалу автором сумніву не піддається, то питання до його занурення в теми панівних світоглядних течій XX століття залишають деякі питання.

Критика світоглядів

По-перше, те, що є сильною стороною книги, має і свої вади: жоден із названих світоглядів (детермінізм, екзистенціалізм, скептицизм, нігілізм) справжнього адвоката в цій книзі не мають. Це зрозуміло, адже роль Честертоні в цій книзі – розбивати світоглядні засади, а не стверджувати їх. Саме через це втрачаються тонкощі більш об'єктивної оцінки. Стає зрозуміло, що завдання, яке поставив перед собою автор – один за одним показати, що всі вони – недові, а «вихід» із них – це втілити Честертонівський парадокс свободи, тобто інтегрувати суб'єктивну історію та космічну. На перший погляд, кожен із запропонованих світоглядів не вписується в цю парадоксальну взаємодію, а суперечить їй, хоч і по-різному. І тут мені здається, що Стілер трохи упускає нюанси.

Особливо це помітно на прикладі екзистенціалізму та нігілізму. Автор бере до уваги популярні індивідуалістичні маркери: «моє тіло – мій вибір», «ніхто мені не є авторитетом», «у кожного своя правда», «я йду за покликом» тощо. Наприклад, саме цими твердженнями автор починає розділ про екзистенціалізм, і таким чином формує певну, досить спрощену, характеристику цієї течії. Але екзистенціалізм не можна зводити лише до ось таких, досить поверхових, культурних проявів. Адже це цілий напрям, який має глибокий теологічний і філософський контекст. До прикладу, Пауль Тіліх у «Мужності бути» якраз показує, як може звучати екзистенціалістський голос теолога перед обличчям абсурдності гріховного світу та масштабу людських страждань. Так само

й нігілізм — це не тільки про «втрату віри», це серйозна філософська концепція, яку слід розуміти у власному контексті.

Мушу зізнатися: на мою думку, цьому розділові бракує глибшого погляду на «анамнез» згаданих світоглядів на їхні історичні та культурні витоки, лише популярних маркерів у сучасності замало для ґрунтовної критики витоків та розвитку тих світоглядних напрямків. Можливо, автор так хотів показати силу парадоксу, але в мені цей підхід залишив відчуття «неповноти».

На історичному тлі

Ще одна слабкість методу автора полягає в тому, що він бачить Честертона як частину романтичного наративу, про який ми згадували на початку. Так, він виріс серед картин прерафаелітів, вікторіанських романів, а також історій, де дракон завжди в кінці програє. Але він бачив також роботи дадаїстів та абсурдистів, які намагалися осмислити якраз абсурдність втрат мільйонів життів. Так, Честертонне стикнувся з фундаментальними питаннями «теології смерті Бога» чи трагічними подіями другої половини XX та початку XI століття (Голокостом, Руандою, Сребреницею, російською війною в Україні), проте пізніше ми розглянемо, чому, попри це, Честертона не варто недооцінювати — як людину, яка могла би бути більш суголосною з екзистенціалістами і, можливо, менш категоричною, ніж автор книги. І тут я ставлю, мабуть, риторичні запитання: чи можна залишитися християнином-романтиком після Першої світової, яку Честертон пережив? А після Аушвіцу, свідком якого він стати не встиг?

Як на мене, саме посилення на сучасний досвід могло б зробити книгу набагато глибшою та резонуючою — наприклад, через створення більшої напруги за рахунок введення заочної дискусії або навіть авторських міркувань над тим, як би могло змінитися наративне романтичне богослов'я Честертона, якби він став свідком іншого нищівного досвіду, ще страшнішого, для якого Перша світова послужила тільки початком. Адже автор книги розглядає основні західно-європейські світоглядні засади *другої* половини XX століття у світлі критики, а світогляд Честертона застосовує як критичний метод. Такий місток дозволив би дивитися на ті чи інші світогляди не як на абстрактні мішені в тирі, а як на реальні спроби людей поставити собі та Богові запитання: де ти? Оскільки, по суті, кожна з цих засад має свій контекст та відносини з Вічним, і від деяких їхніх запитань та інтуїцій ми би точно не збідніли і як християни.

Я можу картати себе, що, можливо, надто емоційно чутливий до тексту, бо я українець, який перебуває у «серцевині» сучасних трагедій. Але ті самі запитання, які ставлять екзистенційні теологи, мені здаються дуже актуальними: Чи це не абсурд, коли людину вбивають у промислових масштабах, обрамляючи це публічною абсурдною брехнею? Чи не засліплює нас нейтральність і прагнення до об'єктивності в той час, коли варто визначитися з власним місцем?

Чи можливий метанаратив без насильства? Чи взагалі метанаратив є цінністю в собі? Чи дієва зараз теодіцея?

На мою думку, якби автор побудував саме такий місток, Честертон міг би стати одним із таких болісних голосів, і зазвучав би цікавіше, можливо, навіть де чим дратував би нас (хоча я визнаю обмеженість і самого Честертонна в цих питаннях). Проте книга зосереджена здебільшого на деконструкції світоглядів, і я боюся, що наративний романтизм із «битвою — перемогою — коханням» сьогодні теж не є очевидно виграшним. Однак спробу автора сконструювати світогляд Честертонна у світлі інших світоглядів я дуже вітаю — як спробу, проте не завадило би трохи і деконструкції цього методу.

Честертону є що сказати про сучасність

Честертон прожив майже тридцять шість років у XX столітті, тож йому було що сказати про масштабні людські катастрофи. І він це робив. Книга, яка перед нами, демонструє пошук Честертонном краси — не лише у профанному, а й у стражданнях. Це тема, яку Честертон активно розробляв у «Ортодоксії» (1908) та «Єретиках» (1905), і хоча це довоєнні книги, однак саме тема простої та доступної, проте величної краси може бути актуальною та близькою й сьогодні — і не тільки українцям, які шукають і знаходять красу у повсякденному посеред руйнувань та страждань, а й сотням тисяч інших людей по всьому світу, яким теж знайомий досвід болю. Я за своєю природою, шукав би спільне і Честертону є, що сказати. А у «Вічній людині», яку Честертон написав у 1925 році, він говорить не лише про космічність страждань Христа, але й про їхній особистісний вимір — тобто як про страждання Особистості. Варто зазначити, що того ж року вийшов у світ «Процес» Кафки, а «Зачарована гора» Томаса Манна була опублікована роком раніше, також приблизно в той час з'являються театр абсурду Йонеско і «втрачене покоління». Мені такий збіг видається надзвичайно цікавим: хоча ці голоси й не повторюють один одного, їхня суголосність показує контекст і еволюцію Честертонна — від наративного романтизму до складніших методів мислення. Так, у його світогляді все ще є битва та любов у кінці, але перемога вже більш нюансована (як в українців між 2022 та 2025 роками). Однак чи достатньо ми дослідили останні праці Честертонна, які дещо різняться від попередніх?

Особистий погляд

Честертон залишається одним із моїх улюблених письменників і мислителів. Рецензована книга показує і любов її автора до нього — і це викликає щире захоплення та повагу. Проте існує певна межа, яка визначає актуальність книги, принаймні для мене. Чи дієвий наративний романтизм із «битвою — перемогою — коханням» сьогодні?

Це не про зневіру чи власний матеріалізм. Це про те, чи потрібна нам космічна історія, якщо вона не дає відповідей на наші земні, навіть часом приземлені, запитання? Бо ми все ще шукаємо відповідей. Спадщина Честертона тут може стати нашим провідником: навіть якщо він не дає готових рішень, однак його парадокси змушують нас правильно ставити важливі запитання, а це немало.

Artem PERKOV

Eastern European Institute of Theology, Lviv, Ukraine

ORCID: 0009-0009-4744-9335

Надійшла до редакції / Received 19.09.2024

Прийнята до публікації / Accepted 04.11.2025